ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાળા

પુષ્પ : : વીસમું

ગાંડીવ બાલગ્રંથમાળા
ગુચ્છ : : વીસમું

નવનીત

સંયોજક:

નટવરલાલ વીમાવાળા

૨૦

પ્રગટકર્તા
ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર
૧૮૦–કેળાંપીઠ
સુરત

૦—૩—૦

આ ચોપડી ગાંડીવ મુ-
દ્રણાલય કેળાંપીઠ સુરતમાં
છાપી નટવરલાલ વીમા-
વાળાએ ગાંડીવ સાહિત્ય
મન્દિર માટે પ્રસિદ્ધ કરીઃ
શ્રાવણ ૧૯૮૩
પહેલી આવૃત્તિ

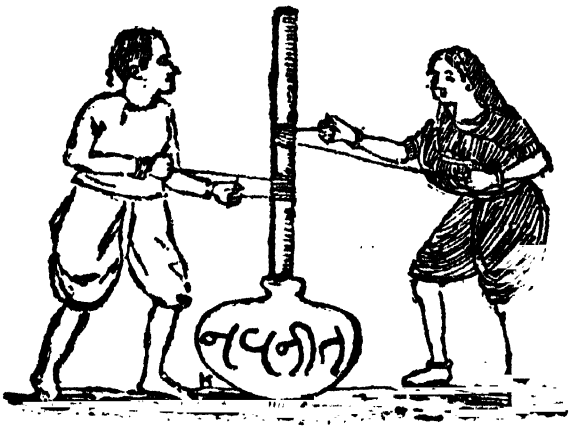
માખણ કોને ન ભાવે? માખણ સૌને ભાવે. તેમાં સાકર ભેળી હોય ત્યારે તો એનો સ્વાદ ખરેખરો મજાનો લાગે, ને તે કૌવત આપે, બુદ્ધિને તેજસ્વી બનાવે અને મનને પ્રફુલ્લ કરે તે તો જુદું જ. માખણ એવી સરસ વસ્તુ છે. ઘી કરતાં પચવામાં પણ તે હલકું હોય, દેખાવમાં પણ રૂપાળું લાગે. માખણ કોઇ અજબ જેવી વસ્તુ છે. ગુજરાતનાં બધાં બાળકો માખણ ખાતાં થાય તો કેવી મઝા પડે?

આ ચોપડીનું નામ—નવનીત રાખ્યું છે: નવનીત એટલે માખણ. એમાં પણ મનને પ્રફુલ્લ કરે અને કૌવત દે એવી સામગ્રી આપવા પ્રયાસ કર્યો છે. એમાં બધી ખરી વાતોજ આપી છે. ગુજરાતનાં બાળકોને તે રૂચશે એવી આશા છે.

સાંકળી

વાત ૧ લી: અજબ સોગઠાબાજી.

नवनीत

૧

અજબ સોગઠાબાજી

દર એકાદશીએ માધવને ત્યાં જાગરણ થાય. અડોશીપડોશી ભેગાં મળે ને ભજન કરે. છોકરાંઓ પણ જાગે ખરાં. તેઓ સોગઠાં રમે ને મઝા કરે.

મોટી અગીયારસે એવું થયું કે અડોશીપડોશી જાત્રા ગયેલાં. જાગરણ તો ખરૂંજ; પણ માધવની સાથે રમનારૂં કોઇ મળે નહિ. નાના સરખાં દુર્ગાબ્હેન નવ વાગતાંના પોઢી ગયેલાં. એટલે માધવ કોની સાથે રમે ?

પણ રાતની ફરાળ થઇ ગઈ ને બા સુદ્ધાં

જમી રહી એટલે માધવ બાને કહે: બા, મને સોગઠાંબાજી આપ. મારે રમવું છે.

બા હસીને કહે: ગાંડા રે, તું રમવાનો કોની સાથે? દુર્ગા તો સૂઈ ગઈ.

માધવ કહે: તું તારે મને આપને. પછી જોજે હું કોની સાથે રમું છું તે.

બાએ તો સોગઠાં આપ્યાં ને પાસાયે આપ્યા. માધવભાઈ તો ઓસરીમાં ગયા. એક થાંભલા પાસે બેસી બાજી પાથરી. એક રમનાર પોતે ને બીજો રમનાર થાંભલો!

માધવભાઈ તો એક હાથે પાસા નાંખે ને પોતાની સોગઠી ખસેડે. બીજે હાથે પાસા નાંખી દાણા આવે તેમ થાંભલાની સોગઠી ખસેડે.

એમ બે ત્રણ બાજી રમ્યા. બધીમાં માધવભાઈ હારી ગયા!

માધવના દાદીમા જોતાં હતાં. તે બોલ્યાં: હાશ! હાશ! જુઓ રે ભાઇઓ! એક માણસ કેવું કે લાકડાના થાંભલાથી યે હાર્યું! એક વાર

બે વાર, ત્રણ વાર!

બીજો છોકરો હોય તો ખિજાઇ જાય. માધવભાઇ તેવા નહોતા. તે તો બોલ્યા: ઓહોહોહો! તેમાં શું થઇ ગયું! સોગઠાં હારે ને સોગઠાં જીતે! થાંભલાના દાણા સારા પડે તેથી તે જીતે ને મારા નબળા પડે તેથી હું હારૂં! એમાં વળી મારી આબરૂ શી ગઇ!

પણ માધવભાઇની ખુબી શી હતી? જમણો હાથ એણે થાંભલાનો રાખેલો. ડાબો હાથ પોતાનો ગણેલો. જમણો હાથ ટેવાયલો, તે તેણે દાણા સારા પડે. ડાબે હાથે કંઇ બરાબર ન પડે.

તે વેળા માધવભાઇ દશ વરસના હતા! એ માધવભાઇ આગળ જતાં બહુ મોટા માણસ થયા! એમનું આખું નામ માધવ (મહાદેવ) ગોવિંદ રાનાડે.

૨

રાજાજીની છબી!

ઘરડી ડોશી ખેતરમાં કામ કરતી'તી. બીજાં

ખેતર સુનાં પડ્યાં હતાં. ફરતો ફરતો એક જુવાનીયો ત્યાં આવી ચઢ્યો: કેમ માજી! આજે કંઇ એકલાં? આ બધાં ખેતર તો ખાલી છે. ને તમેજ કંઈ કામમાં ગુંથાઈ ગયા! એમ કેમ વારૂ?

માજી કહે: બધા ખેતરવાળાઓ શહેરમાં ગયા છે, રાજાને જોવા.

તે માજી તમે ન ગયાં?—જુવાનીયે પૂછ્યું.

એહેહે! એમાં મારે શું જોવું'તું? રાજામાં તે શું જોવાનું બળ્યું છે? આ મૂરખાઓ જોવા ગયા છે તેમનું એક દિવસનું કામ રખડશે. મારે કામ રખડાવે કેમ પાલવે? હું તો બચરવાળ બાઇ. મારે પાંચ પાંચ જીવને ખવડાવવાનું. તે હું કેમ એમ રખડતી ફરૂં?

જુવાનીયો હસ્યો. ગજવામાં હાથ નાંખી એક સોનાનાણું કાઢ્યું. ડોશીને આપીને કહે: માજી, આ બીજા ખેતરવાળા આવે તેને કહેજો કે રાજા અહિં આવી તમને મળી ગયો; ને સોના પર કોતરેલી પોતાની છબી પણ યાદગીરી તરીકે આપી

ગયો. લ્યો, રામ રામ ત્યારે.

જુવાનીઓ રસ્તે પડયો.

એ જુવાનીયો તે ઈંગ્લાંડનો રાજા: જ્યોર્જ ત્રીજો.

૩

ઘરેણાંનો શોખ!

ઇન્દ્રોજી કદમ સતારા જીલ્લાનો સરદાર. જેવું નામ તેવુંજ કામ. ઇન્દ્રોજીને અભિમાન બહુ. એમજ માને કે જાણે મારા જેવો કોઈ નથી! તલ્વાર ચલાવતાં તો મનેજ આવડે. મારી આગળ કોના ભાર!

ઠાઠ પણ એવોજ રાખે! પોતાના ઘોડાને પગે ચાંદીની નાળ જડાવે. લઢાઇના મેદાનમાં કે બીજે ઠેકાણે ઘોડાની નાળ નીકળીયે જાય. પણ તે પાછી લેવાની નહિ. ઇન્દ્રોજીનો હુકમજ એવો. લોકો આ નવાઇની નાળ જુએ ને મારી વાહવાહ ગાય. બસ, એજ એની ઇચ્છા.

એવામાં શાહુ મહારાજની તે તરફ પધરામણી થઇ. મહારાજે કદમની વાત સાંભળી. બહુ અભિમાની છે. ઠાઠમાઠનો શોખીન છે. એ તો એમજ સમજે છે કે જાણે મારા જેવો બીજો કોણ?

મહારાજે કદમને કહાવ્યું: મને મળવા આવજો.

પછી સરદારને શું જોઇએ? ભાઇ તો એવા ફુલાયા કે ન પૂછો વાત! બસ, મહારાજને ત્યાં તો એવા ઠાઠથી જવું કે સભા આખી જોઇજ રહે!

નોબત નગારા તૈયાર કીધા. હાથી ઘોડા તૈયાર કીધા. રસાલા ને લાવલશ્કર બધું ભેગું કર્યું. મહારાજાને કહાવ્યું: આપ બીજાઓના તો નોબત નગારા બંધ કરાવો છો. પણ હું તો તેની સાથેજ આવીશ; માટે રજા આપશો. મહારાજે રજા આપી.

એક તો કદમસાહેબ ઠાઠમાઠના શોખીન ને વળી આ તો મહારાજ પાસે જવાનું! એમણે તો પોતાના બધા સિપાઇઓને સોના રૂપાના કડાં

વાત ત્રીજી: ઘરેણાંનો શોખ.

પહેરાવ્યા. પગમાં તોડા આપ્યા. ઘોડાઓને પણ શણગાર્યા. ભાલા તલ્વારને પણ ફુમતાં લગાવ્યાં. કંઈ ઠાઠ, કંઈ ઠાઠ!

પોતે પણ ખુબ ઘરેણાં લગાવી દીધાં ને જામા પાઘડી લગાવી ધડાકધૂમ ધડાકધૂમ કરતા ચાલ્યા.

મહારાજાને ખબર પડી કે ઈન્દ્રોજી ડોળદમામથી આવે છે. એના ડોળદમામનો બરાબર જવાબ આપવો જોઇએ. મહારાજને સાદાઈજ ગમે.

મહારાજે તો બરાબર જુક્તિ કીધી. દરબારમાં સૌને તદ્દન સાદે પોશાકે બોલાવ્યા. પોતે ફક્ત સાદા ધોળાં કપડાં પહેરીને આવ્યા. પણ પોતાનું જર જવાહીર, સોના રૂપાના દાગીના ને મોતીની માળા, હીરાના હાર, કડાં, તોડા, સૌ પોતાના લંગડા કુતરાને પહેરાવ્યું. કુતરાને દરબારમાં એક બાજુએ ઉભો રાખ્યો.

કદમ સાહેબ તો ધારતા હતા કે મારા ઠાઠથી આખી સભા અંજાઇ જશે. શાહુ મહારાજ પણ ઝંખવાઈ જશે; હું કોણ? ઈન્દ્રોજી કદમ!

પણ દરબારમાં જતાંજ ઉંધું દેખાયું. આખા દરબારમાં સૌએ સાદા સફેદ પોશાક પહેરેલા. માત્ર લંગડો કુતરો ઠાઠમાઠથી ઉભેલો!

કદમ સાહેબ તો શરમીંદા થઈ ગયા ને નીચું ઘાલ્યું. આખરે શાહુ મહારાજાની માફી માંગી ને ત્યારથી ખોટો ડોળ છોડી દીધો. માણસની શોભા તેના ગુણથી વધે. તેને વળી દાગીનાની જરૂર શી? એ વાત સરદાર સાહેબ એવી સમજ્યા કે ઠેઠ જીંદગી સુધી યાદ રહી.

૪

બીક તે કેવી હોય?

પાંચ વરસના બટુકજી દાદીમાને ઘેર ગયા'તા. ત્યાં ખાતા'તા રમતા'તા ને મઝા કરતા'તા.

એક દહાડો બટુકજી ખોવાઈ ગયા. દાદીમા તો આમ ખોળે ને તેમ ખોળે. શેરીમાં ખોળે ને બજારમાં ખોળે; પણ પત્તો લાગ્યો નહિ.

પછી કોઈ બોલ્યું: જુઓ તો ખરા, ગામ

બહાર તો બટુકજી નથી દોડી ગયા?

દાદીમા લાકડી ઠોકતા ઠોકતા ગામને પાદર નદી તરફ વળ્યા. નદી આવી, તો ખરેજ પેલા ભાઇસાહેબ જ્યાં પુષ્કળ જોરથી પાણી વહેતું હતું ને ઉછળતું હતું ત્યાંજ ઉભેલા. મોજથી ઉભેલા. જરા ફિકર નહિ કે જરા બ્હીક નહિ. મનમાં કોણ જાણે શું વિચારતા હશે!

ડોશીમા તો આ જોઇને છકજ થઇ ગયા. બાપરે, આ છોકરાને તે કંઈ મનમાં બ્હીક છે? જરા તણાઇ જવાનો ભય છે?

ડોશીમાએ પાછળથી જઇને એને ખેંચ્યો ને ગામ તરફ લઇ ચાલ્યા. રસ્તે કહે: તે અલ્યા, તને જરા બ્હીકે નહિ લાગી?

બ્હીક કેવી હોય જીયા?—બટુકજી બોલ્યા: મેં હજુ જોઇ નથી. મને બતાવશો!

એ બટુકજીએ પાછળથી આખી દુનિયામાં નામ કાઢ્યું. એનું નામ હોરેશીયો નેલ્સન. વિલાયતમાં એના જેવા સેનાપતિ બહુ નથી થયા.

૫

ઢીંગુસ રાજાજી

રાજાજી બહુ ઠીંગણા હતા. પણ સ્વભાવે મોજીલા. સૌ તેમને ઠીંગુસ રાજા કહે. દેશમાં નામજ એમનું ઠીંગુસ રાજા પડી ગયું. દરબારીઓ તો ચુપચૂપ એ વાતે મશ્કરી પણ કરતા ને હસતા. રાજાજીને એક દહાડો ખબર પડી ગઈ.

પછી એક દહાડો સાઠમારી થઈ. મોટા ચોગાનમાં જાનવરોને લઢાવે ને આસપાસ કોટ પર બેસીને બધા જુએ—એ સાઠમારી કહેવાય. વડોદરામાં ઘણી વાર થાય છે.

રાની બળદ ને સિંહ ચોગાનમાં આવ્યા ને લઢવા લાગ્યા. દરબારીઓ બધા જોતા'તા. રાજાજી પણ બેઠા હતા.

સિંહે બળદ પર છલાંગ મારી. રાજાજી બોલી ઉઠ્યા: બોલો સરદારો, કોણ આ બેને છૂટા પાડવાનું બીડું ઝડપે છે? છૂટા પાડે કે મારી નાંખે. છે કોઇની હિંમત?

વાત પાંચમીઃ ઠીંગુસ રાજાજી.

બધા મુંગા બેસી રહ્યા. રાની બળદ ને સિંહ સાથે બાથ ભીડવી એટલે તો જીવનુંજ જોખમ ને !

જવાબ તો કોઈનો આવતો નથી. રાજાજીને ચીઢ ચઢી. તલ્વાર ખેંચીને એ તો મેદાનમાં કુદી પડ્યા. એક ઝાટકો સિંહને માર્યો. વનનો રાજા જમીન પર તૂટી પડયો. બીજે ઝાટકે બળદનું માથું ઉડાવી દીધું. પાછા આવીને પોતાની ખુરશીએ બેઠા.

દરબારીઓને કહે: કેમ જોયું ? માણસ ઠીંગુ હોય તો શું ને ઉંચો હોય તો શું ? એની બહાદુરીનીજ દુનિયામાં કિંમત છે. ઘાટ ગમે તે હોય.

બધા શરમાઈ ગયા.

એ રાજાજી ફ્રાન્સમાં થઈ ગયા; ને એમનું નામ પેપીન. બધા એમને પેપીન ઠીંગુજી કહેતા. પણ આ બન્યા પછી તે બંધ થઈ ગયું.

૬

પંડિતજીનો શાંતિ !

એક હતા પંડિતજી. ભારે વિદ્વાન. કંઇ કંઇ

વાંચે, વિચારે ને ઘણું નવું શોધી કાઢે.

પંડિતજી પાસે એક કૂતરો હતો. તેનું નામ હીરો. હીરો બહુ લાડકો હતો. પંડિતજીનો પ્યારો હતો.

પંડિતજી કંઈ લખતા હતા. કાગળીયાનો ઝુડો ટેબલ પર પડયો હતો. પાસે મીણબત્તી બળતી હતી. હીરાભાઈ કુદતા'તા ને રમતા'તા.

પંડિતજીને કોઈએ બોલાવ્યા, તે બહાર ગયા. થોડી વારે પાછા આવ્યા. આવીને જુએ છે તો: હાય હાય! મીણબત્તી ઉંધી વળેલી. કાગળીયા સળગી ગયલા. ઘણાની રાખોડી થયલી. થોડા હજુ જરા જરા બળતા હતા!

એ કામ કુતરાભાઈનું હતું. શાયે કારણસર ભાઈએ ટેબલ પર કુદકો માર્યો! મીણબત્તી ઉથલી પડી ને કાગળીયાં બળી ગયાં! કેટલું બધું નુક-સાન! પંડિતજીની વરસોની મહેનત ધુળમાં મળી.

બીજા હોય તો કુતરાને ફટકાવી કાઢે. મારીને કાઢી મૂકે. પણ આ પંડિતજી તેવા નહોતા. તે તો

બોલ્યાઃ હીરા, હીરા ! તેં આ શું કીધું ! મારી કેટલી મહેનત ધૂળ મળી ! પણ તારો શું વાંક? તું કંઈ એ સમજે છે ?

નુકસાન તો એટલું બધું હતું કે ન પૂછો વાત. તોય પંડિતજી ગુસ્સે ન થયા. ગુસ્સો દાબી દીધો. એ પંડિતજીનું નામ સર આઇઝેક ન્યુટન. તેમણે ઘણી ઘણી શોધો કરેલી. એમના જેવા પંડિત બીજા ઓછા જડે.

૭

માજી અને મહારાજા

છુક–છુક–છુક–છુક કરતી આગગાડી ધમધમાટ સ્ટેશનમાં દોડી આવીને ઉભી રહી. ગાડીમાં ભીડ ઘણી. સ્ટેશન પર પણ ભારે ભીડ. ગાડીમાંથી ઉતરનારાને ઉતરવું મુશ્કેલ ને ચઢનારાને ચઢવું મુશ્કેલ.

તેમાં વળી ઘરડાંનું તો પુછવુંજ શું ? એક ડોશીમા જેમતેમ ઉતર્યાં તો ખરાં. પણ તેમનું ભારેખમ પોટલું કેમે કર્યું બહાર ન નીકળે. ડોશી-

માએ બહુયે ખેંચાખેંચ કરી; પણ ઘરડા શરીરમ જોર મળે નહિ ને પોટલું ખસે નહિ.

પણ ઘડીયાળનો કાંટો તો ફરતોજ જતો હતો ગાડી હવે બે ત્રણ મિનિટમાં ઉપડી જશે. માજીનુ પોટલું નહિ ઉતરે તો? બિચારાં માજીની શં ફજેતી! ઘણાંક જતા આવતા ચઢતા ઉતરતા મુસા ફરને તેમણે હાથે પગે લાગીને કહ્યું કેઃ મને કો મદદ લાગો, મદદ લાગો. પણ સૌ પોતપોતાન ધમાલમાં. કોણ બીજાનું સાંભળે? તેમાં વળ ઘરડી ડોશીની તરફ તો જુએ પણ કોણ?

માજીને તો ચોધાર આંસુ છૂટ્યાં: અરેરે, માર પોટલું રહી જશે તો હું કરીશ શું?

પણ દુખિયાંનો બેલી કોઇ તો થાયજ. એજ ગાડીમાં બેસી એક રાજાજી પરગામ જતા હતા તેમની માજી પર નજર પડી. તેમણે જોયુંઃ વખત બહુ થોડો છે. ગાડી હમણાં ઉપડી જશે. પોટલુ નહિ નીકળે તો માજી બિચારા અકળાઇ મરશે.

પોતે દોડી ગયા. પોટલું ખેંચીને ઘસડં

વાત ૮ મી: ઠોઠ નિશાળીયો.

કાઢયું, નીચે ઉતાર્યું ને ઝપ ઝપ દોડીને ત્યાંથી ભાગી છૂટ્યા....તે ઠેઠ પોતાના ડબ્બામાં.

ગાડી પણ છુક–છુક કરતી ઉપડી ગઈ. માજી બિચારાં જોઈજ રહ્યા. મદદગારનો આભાર માનવાની ય તક તેમને ન મળી !

એ રાજાજી કોણ હતા તે જાણવું છે ? એ રાજાજી કાસિમબજારના મહારાજા મણીન્દ્રચન્દ્ર નન્દી. ગુસ્કરા કરીને બંગાળા રેલ્વે પર સ્ટેશન છે. ત્યાં આ બનેલું.

૮

ઠોઠ નિશાળીયો !

બધા એને ઠોઠ નિશાળીયો કહે. આ પેલો ઠોઠ ચાલ્યો ! આ પેલો પથરો ચાલ્યો! કેમ ઠોઠ! પાઠ વાંચ્યા છૂ કે ? એમ સૌ મશ્કરી કરે.

બિચારો ઠોઠ નિશાળીયો મનમાં મુંઝાય ને મનમાં ગભરાય! મને આવડે નહિ તે હું કરૂં શું ?

પણ ઠોઠ નિશાળીયો હતો ડાહ્યો. સ્વભાવે રાંક ને સાચાબોલો. તેથી ગુરૂજીને એ વહાલો લાગે.

વાંધો એટલોજ એ બહુ બહુ મહેનત કરે પણ એને વ્યાકરણમાં કશી ગમજ ના પડે ! બીજા ગોઠીયાઓ શીખી ગયા પણ એ ઠોઠ રહી ગયો.

એક દહાડો ગુરૂજી પણ ચિઢાયાઃ અલ્યા તું જનમભર આવો ઠોઠજ રહેવાનો ! આવી સહેલી બાબત પણ નહિ શીખવાનો ! અરે રામ, તારી શો વલે થશે ?

ઠોઠ નિશાળીયાને આ વેણુ સોંસરા લાગ્યા. ઠોઠ નિશાળીયો તે દિવસથી ભાગીજ ગયો. ભણુવાજ ન આવે. ગુરૂજીને પણ તેના વિના ન ગમે ! પણ જતોજ રહ્યો એટલે શું કરે ?

પેલા ભાઇ તો પછી ભટકયાજ કરે. એક દહાડો ભટકતા રખડતા તળાવ કાંઠે આવી બેઠા. પનિહારીઓ પાણી ભરતી હતી. બીજી બાઇઓ લુગડાં ધોતી હતી. કોઇક વાસણ માંજતી હતી. થોડીવારે ઘણી ખરી બાઇઓ ચાલી ગઇ. એટલે ભાઇ સાહેબ છેક પાણી પાસે ગયા. જુએ છે તો તળાવની પાળ પર જ્યાં બાઇઓ ઘડા

મૂકતી તે પથરો સાવ ઘસાઈ ગયલો. તેમાં છેક ખાડા પડેલા. આસપાસ બધે બરાબર, પણ ઘડા જેટલી જગામાં જ ખાડો !

ઓ બાપરે ! આવા ઘડાથી આમ પથરો પણ ઘસાઇ જતો હશે ! એક બાઇને એણે પુછ્યું: આ પથરામાં આ ખાડો શાનો ?

રોજ અમે ઘડા મૂકીએ તેનો ! અરે પત્થર શું ગમે તેવો ખડક પણ ઘસાઇ જાય ! રોજ રોજ ઘસારો લાગે તો !

ઠોઠ નિશાળીયો વિચારમાં પડયો: બધા રોજ મને પથરો પથરો કહે છે. પણ આ પથરો તો આમ ઘસાઇ જાય છે ! ઘડા જેવી નરમ વસ્તુથી પણ તેને અસર પહોંચે છે, ત્યારે હુંજ કેમ છેક ઠોઠ રહું !

ગુરૂજી પાસે ભાઇ પાછા ગયા. વાત સમજાવી: મારા પથરાપણાને હું ઘસી નાંખું ત્યારેજ ખરો ! પછી એણે તો રોજ એવી મહેનત કરવા માંડી કે બધા એ ઠોઠ હતો પણ ભુલી ગયા. જે વિષયમાં

એ ઠોઠ હતો તે પરજ એણે ચોપડી લખી.

એ ઠોઠ નિશાળીયાનું નામ બોપદેવ. એને થઇ ગયાને સેંકડો વરસ થઇ ગયા. પણ હજુયે એનું સંસ્કૃત વ્યાકરણ વખણાય છે !

૯

ભલો દીકરો

રાજાજી ઓફીસમાં એકલા બેઠા બેઠા લખતા હતા. નોકરનું કામ પડયું એટલે ઘંટડી વગાડી.

એક વાર વગાડી, બે વાર વગાડી પણ કોઇ સાંભળેજ નહિ. રાજાજીએ એક નવો જુવાન નોકર રાખેલો. તે બહાર હતો ખરો, પણ પવનની લહેરમાં ઉંઘી ગયેલો! તેને ઘંટડી સંભળાય શાની ને તે ઉઠે શાનો ?

રાજાજી ઉઠ્યા. બારણું ઉઘાડી બહાર જુએ છે તો હજુરી ઉંઘતો હતો. રાજાજી પાસે ગયા કે લાવ એને જગાડી કામ સોંપું.

પણ ઉઠાડવા જાય છે ત્યાં કંઇ નવાઇ દેખાઇ. હજુરીના ગજવામાં એક કાગળ હતો; અડધો અંદર

ને અડધો બહાર લટકે. રાજાજીને થયું: લાવ આ કાગળ જોઈએ તો ખરા. અંદર શું લખ્યું હશે?

ધીમે રહીને કાગળ કાઢ્યો. હજુરી નિરાંતે ઘોરતો હતો. તેને કશીય ખબર ન પડી.

રાજાજીએ કાગળ વાંચ્યો. હજુરીની માએ લખેલો: દીકરા, તેં તારો પગાર મને મોકલી આપ્યો તે બહુ સારૂં થયું. મને અહિં મુંઝવણ હતી. તબીયત સારી ન મળે. દવાદારૂના પૈસા જોઈએ. તેં દુ:ખ વેઠીને પણ મને મોકલ્યા તો મારૂં નભી ગયું. પ્રભુ તારૂં ભલું કરો.

રાજાજીએ કાગળ વાંચ્યો. ધીરેથી પાછો ગજવામાં સરકાવી દીધો. હળવે પગલે પોતાના ઓરડામાં પાછા ફર્યા. થોડું સોનાનાણું લીધું ને બહાર લાવી પેલા કાગળવાળા ગજવામાં હળવેથી ભરી દીધું. પછી પાછા ગયા.

ખૂબ જોરથી ઘંટડી વગાડી. હજુરી ઝબકીને જાગ્યો ને દોડતો દોડતો અંદર ગયો.

કેમ અલ્યા, ઉંઘી ગયો'તો કે? મેં કેટલી

બધી વાર ઘંટડી વગાડી !

હજુરી ગભરાયો. જવાબ શું દે? અચાન
તેનો હાથ ગજવા પર પડયો. સિક્કા ખખડ્યા
વધારે ગભરાયો. સિક્કા બહાર કાઢતાં એણે તે
એકદમ રડી દીધું: ઓ સાહેબ રે! કોઈએ મ
મારવા ધાર્યો છે! આ પૈસા મારા નથી. કોઈ
મારા ગજવામાં ભરી દીધા છે! ઓ—

રાજાજી કહે: ગભરાઈશ મા. એ તો કંઈ કુદ
રતનો ખેલ હશે. કોઈ કોઈ વાર એવું જાદુ થા
છે. જા, એ નાણું તારી માને મોકલજે; ને લખ
કે રાજાજીએ પ્રણામ કહાવ્યા છે.

હજુરીનાં આંસુ ઉડી ગયાં. તેની આંખ
હસી હસી રહી.

એ રાજાજીનું નામ ફ્રેડરીક. તેઓ જર્મની પ
રાજ કરતા. હજુ આખી પ્રજા એને સંભારે છે

૧૦

ડાહ્યો દીકરો

અમીરને ત્રણ દીકરા. અમીરે મરતાં પહેલ

ત્રણેને પાસે બોલાવ્યા ને કહ્યું: બોલો ભાઇઓ, હું તમને એક સવાલ પુછું, તેનો જવાબ દેશો?

ત્રણે બોલ્યા: પૂછો બાપુજી.

જુઓ ત્યારે. કહો, ઇશ્વરે તમને માણસને બદલે પંખી બનાવ્યા હોત તો કયું પંખી થવાનું તમને ગમત? પહેલાં તો, મોટા, તું જવાબ દે.

મોટે છોકરે જવાબ દીધો: બાપુજી મને તો બાજ થવાનું ગમે! ઉંચે ઉંચે ઉડવાનું, ને વળી શિકાર કરવાનો. પંખીઓનો રાજાજ બાજ કની!

વારૂ; વચલા, તારો શું વિચાર? બાપે પુછ્યું.

મને તો તીડ બનવાનું ગમે! એ....ટોળેટોળે ફરવાનું. સૌની સાથે ગમ્મત કરવાથી. તીડ થઇએ એટલે એકલાં તો પડાયજ નહિ!

પછી છેક નાનાને પુછ્યું. નાનો કહે: બાપુજી મને તો બતક થવાનું ગમે. લાંબી લાંબી ડોક. ધીરી ધીરી ચાલ. હૈયામાં એક વિચાર આવે તે હોઠે આવતાં આવતાં તો કેટલી વાર લાગે! એટલામાં તો વિચાર કેવો પાકો કરાય! લાંબી ડોક તો

બહુજ સારી !

ઠીક. અમીર જરા વિચારમાં પડયો. પછી કહે: જો રે મોટા, તને શિકાર કરવાનું મન છે. તેથી તને ઉત્તરમાંની જાગીર આપું છું. ત્યાંના લોકો પાકા ને જબરા છે. એટલે તારો શિકાર બિકાર નહિ ચાલે.

વચલાને હું મારો દક્ષિણમાંનો વજીફો આપું છું. ત્યાં તકરારી સવાલો બહુ છે. એને સલાહ સંપથી રહેવાનું ગમે છે એટલે ત્યાંની તકરાર મટી જશે.

ને નાના, તને તો હું કંઈજ નથી આપતો. તું ડાહ્યો જણાય છે એટલે તારી મેળે તારો રોટલો કમાઇ લેશે. ને આગળ જતાં નામ કાઢશે; માટે જાવ.

છેવટે બાપે કહ્યું હતું તેમજ થયું. છેક નાના દીકરાએ દેશમાં નામ કાઢયું ને વિલાયતનો મુખ્ય કાજી થયો. એટલે એનો ઉપરી ફક્ત એક રાજાજ ! એ શિવાય સૌમાં એ ઉપરી !

વાત અગીઆરમીઃ હીરામોતીની કિંમત.

૧૧

હીરામોતીની કીંમત

મોટા મોટા રણમાંથી બે મુસાફર જતા હતા. બંને થાકેલા. બંને ભૂખ્યા. ખાવાનું કંઇ મળે નહિ. પીવાનું પાણી યે રણમાં ક્યાંથી લાવે?

અધૂરામાં પૂરૂં બંને ભૂલા પડ્યા. રસ્તો જડે નહિ. કઇ બાજુ જવું તે સૂઝે નહિ. શું કરવું? ભૂખ ને તરસ તો કહે કે મારૂં કામ!

બંને ચાલ્યા જાય છે. એટલામાં દૂરથી એક વહેળા જેવું જણાયું. મનમાં હરખાયા: હાશ, પાણી તો મળ્યું.

પાસે જઇને જુએ છે તો વહેળો સૂકાઇ ગયેલો. પાણી મળે નહિ. કાદવ ખરો, પણ તેને શું કરે?

પણ એટલામાં એકની નજર પડી—એક મોટી કોથળી પર. વહેળાને કાંઠે એ કોથળી પડેલી હતી.

બંનેના જીવમાં જીવ આવ્યો: હાશ! આ કોથળી મોટી દેખાય છે. ભારે પણ છે. એમાં

ખાવાનુંય હશે ને પાણીય હોય તો હોય. ચાલો! સારૂં થયુ.

કોથળી લઈને ઉપરથી હાથ લગાડી જોયો તો અંદર કંઈ ગોળ ગોળ વસ્તુ લાગી: વાહ ભાઈ! ખજુર કે બોર હશે એમ લાગે છે.

પણ ખોલીને જુએ છે તો અંદર તો હીરા, ને મોતી, નીલમ ને માણેક. ઝળહળ ઝળહળ થાય!

હાય રે! આ મોતી માણેકની તે શી કિંમત! તેની કિંમત કોડી જેટલીય નથી! એટલાં બોર કે જમરૂખ હોત તો કરોડ રૂપિયા જેટલાં વહાલાં લાગત!

બિચારા મુસાફરો રણમાં ભટકી ભટકીને મરણ પામ્યા!

૧૨

સોનાની ભેટ

રાજાજીએ સિપાઈને કામ સોંપ્યું: તિજોરીએથી બે મણ સોનું લાવવાનું છે. એક ખચ્ચરને લેતો જજે.

સિપાઈ એક નાનકડું ખચ્ચર લઈ તિજોરીએ ગયો. ત્યાંથી સોનું લાદી ખચ્ચરને હાંકવા માંડયું. પણ ખચ્ચર અડધું માંદલું હતું. તેનાથી બરાબર ઉંચકાય નહિ. અડધે આવ્યું ત્યાં તો સિપાઇને લાગ્યું કે હવે તો ખચ્ચરને દુઃખ દેવું ઠીક નથી. લાવ, હુંજ ઉંચકી લઉં.

એણે તો બોજો પોતે લીધો. ખચ્ચરને એમ ને એમ ચાલવા દીધું. પોતાને થાક લાગવા માંડયો; પણ મહેલ હવે પાસે આવતો હતો.

રાજા મહેલના ઝરૂખામાંથી જોતા હતા. ખચ્ચર ખાલી ચાલે છે. બોજો સિપાઇએ ઉંચકયો છે. સિપાઇના થાકનો તો પારજ નથી. જેમતેમ જેમ-તેમ ચાલે છે.

સિપાઈ મહેલ પાસે જેમતેમ આવ્યો. હવે ઉં-ચકાય એમ લાગતું નથી. માથું ભમે છે. શરીર ભાંગી જશે એવું લાગે છે. સિપાઇએ તો બોજો મહેલનાં આંગણાંમાંજ નાંખવા માંડયો.

રાજાજી બોલી ઉઠ્યા: નાંખીશ મા, નાંખીશ મા!

જરાક વધારે મહેનત લે. ને લઈ જા તારે ઘેર. જા એ બધું તારૂંજ છે !

એ રાજાજી તે મહાન અલેકઝાંડર.

૧૩

અકબંધ થેલી

રૂશિયા મોટો દેશ છે. એનો ઘણો ભાગ વેરાન જેવો છે. એક વેપારી એવા વેરાન ભાગમાંથી જતો હતો.

રસ્તે એક ઝુંપડી આવી. ખેડુતની ઝુંપડી હતી. વેપારીએ તેને ત્યાં મુકામ કીધો.

બીજે દહાડે સ્હવારે તો વેપારી ચાલી નીકળ્યો. ઘણે દૂર ગયા પછી જુએ છે તો એની સો રૂપિયાથી ભરેલી થેલી ગુમ !

પાછો જઇને શું કરે ? રસ્તે પડી હોય તોયે કોઇયે લઈ લીધી હોય. ને ચોરાઈ હોય તો તો પાછી મળેજ ક્યાંથી ?

બીજી બાજુ ખેડુતનો દીકરો રસ્તામાં રમતો હતો. બાજુના ખાડામાં એણે થેલી પડેલી જોઈ.

જઈને બાપાને વાત કરી. બાપે કહ્યું: જા, એની ઉપર ઘાસની પુળીઓ ઢાંકી મૂક. જ્યારે માલિક આવશે ત્યારે પાછી લઈ જશે.

ચાર છ મહિને વેપારી એ બાજુથી પાછો જતો હતો. ખેડુતને ત્યાં મુકામ કર્યો. ખેડુતે ઓળખ્યો નહિ.

વાતમાં વાત નીકળતાં વેપારીએ કહ્યું: છ મહિના પર મારી થેલી અહિં ખોવાયલી.

ખેડુતે કહ્યું: ઓહોહો! એ થેલી તમારી કે? મારા દીકરાએ જોઈ'તી. મેં એને ઢાંકી રાખવા કહ્યું હતું. બનતાં સુધી પડી રહી હશે.

બંને ઉઠીને તે બાજુ ગયા. જુએ છે તો થેલી જેમની તેમ અકબંધ પડી હતી. વેપારીના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

૧૪

એ કેવો માળી!

એ તો બાગનો માળી હતો. એના શેઠને ત્યાં પૈસાની રેલમછેલ. બાગમાંની ઝુંપડીમાં એ રહે.

ચૈતર મહિનો બેઠો હતો. બાગના આંબામાં કેરીઓ ઝુમઝૂમતી હતી. જે જુએ તેના મ્હોમાં પાણીજ છૂટે. માળીભાઈ બાગમાંથી થોડોક કચરો સાફ કરતા હતા.

ત્યાં તો શેઠજી આવી લાગ્યા. પોતે ને બે ચાર ભાઈબંધ પણ ખરા. માળી દોડતો ઝુંપડીએ ગયો. ખાટલો લાવ્યો. ઢાળીને શેઠને બેસાડ્યા. ભાઈબંધો પણ બેઠા.

સૌ મળી વાતો કરે. માળી પાછો કામે વળગ્યો. એવામાં શેઠે બૂમ પાડી: ઇબ્રાહીમ ! ઇબ્રાહીમ.

માળીનું નામ ઇબ્રાહીમ હતું. ઇબ્રાહીમ દોડતો આવ્યો.

શું હુકમ છે, શેઠ ?

કેરીઓ પાકી ગઈ છે કે ?

જી, થોડા આંબા તૈયાર થઇ ગયા છે.

લાવ ત્યારે. ખાઇએ.

માળીભાઈ ગયા. એક આંબા પરથી દશબાર કેરી પાડી લાવ્યા.

કેરી બધી ખાટી નીકળી.

શેઠ કહેઃ અલ્યા ઇબ્રાહીમ ! આ શું ? આ તો દાંત ખટાઇ ગયા. આવી કેરી કેમ આણી ? જા, કોઇ મીઠો આંબો પાડ ને સરસ કેરી લાવ.

માળી બિચારો વિચારમાં પડી ગયો. તે ન હાલે કે ચાલે. શેઠ કહેઃ કેમ અલ્યા! ઉભો કેમ? સારામાં સારા આંબા પરથી કેરી પાડી લાવ.

પણ સાહેબ, કયા આંબાની કેરી લાવું ?

સારામાં સારા આંબાની.

તમે કહો સાહેબ, કે ફલાણા આંબાની લાવ. મને શી રીતે ખબર પડે કે કયો આંબો સારો છે ?

શેઠ જરા ગુસ્સે થઇ બોલ્યાઃ તું તે માળી છે કે કોણ છે ? આટલા દિવસથી બાગમાં રહે છે ને કયો આંબો મીઠો છે તેનું ભાન નથી ?

માળી કહેઃ સાહેબ, હું ક્યાંથી જાણું ? મારૂં કામ તો ફળઝાડની રખેવાળી કરવાનું. કેરી ખાઈ જોયા શિવાય કયો આંબો ખાટો ને કયો મીઠો તે કેમ જણાય ?

શેઠ અજાયબી પામ્યા: શું બોલે છે? તેં કદિ એક પણ ઝાડનું ફળ હજુ ચાખી નથી જોયું?

ઇબ્રાહીમ કહે: ના, સાહેબ!

શેઠને નવાઇ તો લાગી. પણ તેના હરખનો ય પાર રહ્યો નહિ. ભાઇબંધને કહે: સેંકડો નોકર આવ્યા ને ગયા. પણ આવો કોઇ ન જોયો!

એ માળી ઇબ્રાહીમ આદમ. એની પવિત્રતા વડે એ મુસલ્માનોમાં સંત ગણાયો. આજે પણ સૌ મુસલ્માનો એને યાદ કરે છે ને પૂજ્ય માને છે.